

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Kristian Nissen:
Brødrene
Franz Philip von Langen
og
Johann Georg von Langen.

Særtrykk av
Norsk biografisk leksikon. VIII.
Oslo 1937.

von Langen, Franz Philip, 1709—51, forstmann og kartograf, efterfølgendes bror og sønn: av arveherre til riddergodset Oberstadt i grevskapet Henneberg i Braunschweig. Johannes (eller Hans) Ludwig von L. og Anna Charlotta von Seebach, f. i Oberstadt ^{20/6} 1709. Han blev i sin ungdom jaktpage, utdannet sig som forstmann og blev i 1733 jaktjunker i Braunschweig-Lüneburg, fulgte i 1737 sin nedennævnte bror til Norge (at han skulde ha vært her 1734, beror sannsynligvis på forveksling med den hollandske arkitekt Philip de Lange), blev forstmester og hoffjegermester og i 1739 medlem av Generalforstamtet. Om hans virke i denne egenskap, se efterfølgendes biografi.

Helt fra ankomsten til Norge må det ha vært F. P. v. L. som først og fremst tok sig av kartleggingen. Hans håndskrift kjennes igjen på de mange håndtegnede „Langen'ske karter“, som er bevart til våre dager (i Norges geografiske Opmålings norske landkartsamling). Det er dels meget store karter over større områder, dels ganske små over mindre, men alle i målestokken ca. 1 : 100 000. I forhold til den korte tid som medgikk — arbeidet blev avbrutt i 1746 da Generalforstamtet blev nedlagt — er resultatet høist imponerende. Kartene er iallfall ikke i nyere tid blitt fagmessig undersøkt. Og om de anvendte målemetoder kan der råde adskillig tvil. Men så meget kan iallfall sies, at om brødrene v. L. hadde fått anledning til å fullføre kartleggingen av Norge og til selv å konnektere de enkelte karter til et samlet hele, vilde Norge allerede i 1750-årene hatt et kartverk, som efter datidens krav i all hovedsak var godt, særlig da for de bebyggede og skogbevokste strøks vedkommende, — den egentlige fjellverden lå jo utenfor brødrene v. L.s og Generalforstamtets interessesfære.

De utførte kartarbeider kom dog en menneskealder senere til nytte. De utgjorde nemlig et hovedmateriale for det store trykte kart over det sydlige Norge, som C. J. Pontoppidan utgav i Kjøbenhavn 1785, og som sammen med hans kart over det nordlige Norge (1795) betegner et så vesentlig fremskritt i fremstillingen av Norges kartbillede i forhold til det beste som dengang forelå — O. A. Wangensteens av 1763 — at det likefrem dannet epoke i Norges kartets utviklingshistorie. Brødrene v. L. og da spesielt F. P. v. L. har en vesentlig andel i æren for dette. Deres betydningsfulle innsats på dette som på andre områder venter forøvrig ennå på en uttømmende fremstilling og vurdering. Meget er skrevet om dem til dato både i Tyskland, Danmark og Norge. Men

feilene og uoverensstemmelsene er mange, det er så ofte bare eftersnakk efter den nærmest forhåndenværende kilde. Heller ikke ved utarbeidelsen av nærværende korte biografi har der forøvrig vært anledning til i større utstrekning å gå tilbake til originalkildene. Men et slikt arbeide er i høi grad påkrevet.

Dette gjelder også en særskilt side ved v. L.s utrustning. Allerede Weinwich kunde (i sitt „Kunstner-Lexicon“ 1829) meddele at han hadde malt landskaper med figurer i. Iallfall ett av disse er i den senere tid trukket frem og reproduisert (i „Norsk kultur i samtidige billeder fra oldtid til nutid“, Oslo 1931, og i „Det norske folks liv og historie gjennom tidene“ VI). Efter dette kunstnerisk og kulturhistorisk så interessante billede å dømme måtte det være av stor interesse, om også flere av samme manns norske billeder kunde bli funnet frem til undersøkelse og bedømmelse.

F. P. v. L. forlot ikke Norge umiddelbart efter Generalforstamtets ophevelse i 1746, men overtok da stillingen som bestyrer av Vallø saltverks skoger. Allerede i 1747 søkte han dog avskjed og flyttet tilbake til sitt fødeland, hvor han overtok bestyrelsen av de blankenburgske skoger. Få år derefter døde han i Blankenburg ^{16/4} 1751 og ligger begravet i St. Katharinakirken der. Han var såvidt vites ugift. *Kristian Nissen.*
[Litt.: se efterfølgende art.]

von Langen, Johann Georg, 1699 — 1776, forstmann og kartograf, foregåendes bror, f. i Oberstadt ^{22/3} 1699.

Foreldrene, som var velstandsfolk med gode forbindelser, har utvilsomt skaffet sønnen en god skoleutdannelse. Allerede tidlig derefter kom han i tjeneste som jaktpage hos hertuginnen av Sachsen-Meiningen og senere — fra 1716 — hos hennes bror hertug Ludwig Rudolf til Braunschweig-Lüneburg i Blankenburg. Med anbefalingsskrivelse fra hertugen drog han i 1719 til forskjellige sydtyske hoffer (Stuttgart, München, Wien m. fl.) for å studere jakten der. Efter tilbakekomsten blev han i 1721 av hertugen utnevnt til hoff- og jaktjunker. Han synes dog tidlig å ha fått større interesse for skogenes forstlige anvendelse enn for den tidligere dominerende bruk av dem som jaktmarker. Og allerede i 1726 finner vi ham som forstmester over store områder omkring Blankenburg. Med den energi og virketrang, som var karakteristisk for hans personlighet, kastet han sig inn i dette arbeide, innførte reformer og satte system i forvaltningen, alt med en kraft og et fremsyn som bevirket, at han meget snart kom til å innta en fremskutt plass blandt de tyske forstmenn. Sin faglige innsikt i forstvidenskapen og den praktiske skogforvaltning øket han også ved en studiereise i 1735 til Schweiz, Frankrike

og England. At han — som enkelte eldre kilder meddeler — i 1734 også skulde ha foretatt en reise i Norge, medfører derimot neppe riktighet (jfr. ovenfor under F. P. v. L.).

Men det skulde dog ikke vare lenge, innen han fikk sitt virkefelt i Norge. Den dansk-norske regjering hadde fått øinene op for, at utnyttelsen av de vidtstrakte skogene i Norge i mange henseender befant sig på et primitivt standpunkt. For å få rettet på forholdene og få innrettet et ordnet forstvesen i vårt land skrev derfor Christian VI våren 1737 til sin fetter grev Christian Ernst av Stolberg-Wernigerode om engagement av nogen tyske forstmenn til iverksettelse av arbeidet. Ved forhandling med den daværende hertug av Braunschweig-Lüneburg Karl I opnådde grev Christian Ernst, at hertugen gav sitt samtykke til at forstmester J. G. v. L. påtok sig hvervet. Og ledsaget av sin ti år yngre bror Franz Philip v. L. og flere andre tyske forstmenn, bl. a. von Zanthier, Dieskau, Carlowitz, von Lassberg og Lengenber, drog J. G. v. L. samme sommer nordover.

Under opholdet i Kjøbenhavn blev de to brødre v. L. av kongen utnevnt til „Forst-Mestere udi Vort Riige Norge“, og det blev pålagt dem — som det heter i kongens skrivelse av ³¹/₇ 1737 til stattholderen i Norge — „at befahre og tage udi Øyesyfn alle Skovene udi Almindelighed, enten de Os self eller andre ere tilhørende, paa det Vi om deres tilstand, Beskaffenhed og Situation kunde erholde een tilforladelig og fuldkommen Efterretning og Beskrifning“.

At brødrene v. L.s og deres medarbeideres første og fornemste opgave var å undersøke og beskrive skogene i Norge, både de offentlige og de private, at opgaven med andre ord først og fremst var å foreta en omfattende og inngående landsskogningsaksjon med undersøkelse også av de eiendoms- og bruksrettslige forhold, blev sterkt fremholdt også i det under ⁶/₈ s. å. utferdigede „Rescriptum an die Forst Meistere Johann Georg und Frantz Philip von Langen, Gebrüdere, betreffend die Besichtig- und Beschreibung der Waldungen im Königreich Norwegen samt was dem anhängig“. Og beskrivelsen skulde ikke bare være tekstmessig, men ledsaget av karter, hvorpå skogene var avlagt og alt som kunde være av interesse for deres utnyttelse avmerket. Skogenes produksjonsevne skulde undersøkes og deres sannsynlige avkastning av huggbart virke i de kommende firti år, 1737—1777, anslagsvis beregnes. Endelig skulde de fremkomme med forslag til en fast forst-ordning og et forstdirektorat og ta under overveielse og ytre sig om alt som „zur Aufnahme und Erhaltung der Wälder, zu Unserm und Unsers Reiches Nutzen, auch der Nach-Welt zum Besten in Forst- und Wald-Sachen gereichen mag“.

I sine forstmesterbestillinger fikk brødrene v. L. også rang og verdighet som hoffjegermestre. Og snart derefter er de i full gang i Norge, hvor de tok bolig på Kongsberg, som blev centrum for deres og deres medarbeideres rastløse virksomhet.

En i 1725 opprettet skog- og sagbrukskommisjon eksisterte ennu på denne tid i Norge. Dens oppgave hadde nærmest vært å undersøke skogforholdene i Trondhjems, Bergens og Kristiansands stifter. Men den hadde lenge ført en hensyknende tilværelse. Da brødrene v. L. i løpet av 1737 og 1738 var kommet langt på vei med undersøkelsen, beskrivelsen og kartleggingen av Akershus stift, foreslo de denne kommisjon ophevet og et „Generalforstamt“ — et skogdirektorat — opprettet med sæte på Kongsberg. Dette blev bifalt av kongen ved resolusjon av $\frac{9}{4}$ 1739, og samtidig blev brødrene v. L., bergråd Stuckenbrock — sølvverkets direktør —, kanselliråd Weichhardt og assessor Duval utnevnt til medlemmer av Generalforstamtet.

For dennes virksomhet var der allerede $\frac{9}{4}$ s. å. utferdiget en kgl. instruksjon, hvori det bl. a. var bestemt, at det henlas under Rente-kammeret, men i viktigere saker kunde innsende forestillinger og forslag direkte til Kongen. Og efter å være trådt i funksjon utferdiget Generalforstamtet instruksjoner for de underordnede „førstere“, instruksjoner som i høi grad vidner om den sakkyndighet og det fremsyn, som Generalforstamtets ledere var i besiddelse av.

Under den energiske ledelse gikk arbeidet hurtig fremover både med undersøkelser, beskrivelser og kartlegging. Til støtte for arbeidet blev der under $\frac{8}{3}$ 1740 utferdiget en ny skogforordning, som Generalforstamtet fikk til oppgave å søke overholdt. Antallet av underordnede forstmenn øktes raskt. Det blev en stor etat, som fra 1742 også fikk egen uniform. På denne tid var kartleggingen nådd helt nordover til Helgeland, uten at den dog ennu var avsluttet på Vestlandet.

Men i 1744 (ikke 1742) skjedde den forandring i Generalforstamtet, at J. G. v. L. trakk sig tilbake fra den daglige ledelse. Uten helt å fratre sin stilling drog han tilbake til Tyskland og virket der i sine gamle hjemtrakter som forstmann, samtidig som han ennu hadde hånd i hanke med Generalforstamtets arbeide og derfor iallfall tidvis må ha opholdt sig på Kongsberg og i Norge forøvrig.

Medvirkende til at v. L. således halvveis trakk sig ut av arbeidet, har nok delvis vært skuffelse over at det ikke gikk så raskt med de indre reformer i skogbruket som den samtidig like energiske og målbevisste som optimistiske og sangvinske mann hadde håpet. Kanskje den største anstøtssten i så måte var retts- og eiendomsforholdene, som i Norge var så helt anderledes enn i Tyskland, hvor skogene i stor

utstrekning var landsherrens og ikke privatmenns — bøndernes — eien-
dom som vanlig i Norge.

Men v. L. var takket være sin rastløse virketrang kommet op i vanskeligheter også på et annet område. Han hadde allerede våren 1739 før Generalforstamtets opprettelse fått opprettet et stort anlagt industrielt-merkantil foretagende „Det kgl. Octroyerede nordske Compagnie“, som Christian VI var økonomisk interessert i, og som blev stadfestet av kongen med meget omfattende privilegier av $^{21/5}$ 1739. Uaktet ganske store kapitaler blev satt inn i virksomheten, som tilsiktet å gjøre Norge selvhjulpne med en rekke industriprodukter, og tiltrots for store tilskudd fra interessentenes side, gikk det allerede fra begynnelsen av med under-
skudd, som etterhånden blev større og større med det resultat at det hele i 1751 blev solgt med stort tap til et nytt interessentskap, hvori forøvrig også den nye konge, Frederik V, var medinteressert. Blev enn det opprinnelige „Nordske Compagnie“ og forøvrig også dets efterfølger en så mislykket affære i økonomisk henseende for interessentene, at man fant navnet „Det sorte kompani“, som blev satt på det for dets kullbrenning og lignende virksomheter, betegnende også for dets økonomi, — så la dog kompaniet grunnen til iallfall én industri, som senere skulde bli av stor betydning for vårt land, nemlig glassindustrien.

Efter Christian VI's død og Frederik V's tronbestigelse var imidlertid Generalforstamtet uten videre blitt helt nedlagt ved forordningen av $^{31/10}$ 1746. J. G. v. L. måtte derfor nu definitivt trekke sig tilbake fra sitt virke i Norge og kom i 1747 tilbake til Tyskland.

I 16—17 år tilhørte J. G. v. L. derefter på nytt sitt fødeland. Han var størstedelen av denne tid overjegermester i Braunschweig og ordnet driften av alle skogene i hele hertugdømmet. Under kollisjoner på mange hold arbeidet han med så stor fremgang, at han av tyske forst-
historikere betegnes som en av de aller fremste tyske forstmenn i det 18. århundre eller endog som grunnleggeren av det rasjonelle skog-
bruk i Tyskland.

Men han skulde dog atter komme til å få sin virksomhet henlagt til Norden. I 1763 blev han av Frederik V kalt til Danmark for å ordne driften av de nordsjællandske skoger, et arbeide som han tok op og gjennomførte med fasthet og dyktighet, uaktet han i en rekke år var syk. Og i Danmark døde han $^{25/5}$ i 1776 og blev begravet i Gjentofte kirke. Han hadde aldri vært gift.

Som et samlet omdømme om ham kan anføres følgende ord av den danske skogbrukshistoriker Oppermann:

„L. er en af Skovbrugshistoriens mærkeligste Skikkelser: en stor Projektmager og ved Siden deraf en Banebryder, et stort forstligt Talent;

en rastløs, urolig Mand, stridbar og umedgjørlig overfor Myndighederne, voldsom i sin Optræden — endnu 1763 udfordrede han en tysk Borgmester, der havde tilskrevet ham et groft Brev, paa Kaarder —, godgjørende mod Fattige, hjælpsom over for sine Arbejdere. Meget af hvad han iværksatte maatte mislykkes, fordi det var utilstrækkeligt forberedt, andet fordi han var for meget forud for sin Tid. Hans mest omfattende Arbejder, i Norge, fik neppe stor Betydning for Efterverdenen, men hvad han udførte i Tyskland og Danmark, har paa mange Maader indvirket paa den følgende Tids Skovbrug.“ *Kristian Nissen.*

[Litt. (til denne og foregående art.): H. Langerfeldt: Der Hofjägermeister J. G. v. Langen, i Zeitschr. d. Harz-Vereins für Gesch. u. Alterthumskunde, VII, 1874, s. 199—209; Aug. Bernhardt: Gesch. d. Waldeigentums, der Waldwirtschaft u. Forstwissenschaft in Deutschland, II, 1874, passim; Frese: Beiträge zur Lebensgesch. d. Oberjägermeisters Johann Georg v. Langen, i Zeitschr. für Forst- u. Jagdwesen, XV, 1883, s. 590—601; A. Oppermann: Bidrag til det danske Skovbrugs Hist. 1786—1886, i Tidsskr. for Skovbrug X, Kbh. 1889, specielt s. 9—36; d. s. i Bricka: Dansk biogr. Lex. (fyldig litt.-fortegnelse); J. A. Krag: Bidrag til det norske Skovvæsens Hist. indtil 1814, Kra. 1880, s. 30 flg.; d. s.: Oversigt over det ældre General-Forst-Amtes Virksomhed og Betydning (i Den norske Forstforenings Aarb. 1886, s. 139—154); d. s.: Hist. Oversigt over europæiske Landes Skovvæsen, s.steds 1889 s. 85—121, specielt s. 90 flg.; Sverre Steen: Det norske folks liv og hist. VI, Oslo 1932, s. 225—234. Specielt om kartene: C. J. Pontoppidan: Geogr. Oplysn. til Cartet over det sydlige Norge, Kbh. 1785, s. 2—17 (grunnleggende). Ang. J. G. v. L. og Det norske Compagnie: P. R. Sollied: Grunnleggelsen av den norske glassindustri, i Tidsskr. for kjemi og bergvesen VII, 1927, s. 97—100, 116—119, 129—132, 142—144; Thv. Lindeman: Norske glasværker, et bidrag til disses hist. (i Det kgl. norske Vidensk. Selsk.s skr. 1927 nr. 8, Trondhjem 1929), samt deri citert litt. av L. M. Aubert, F. Thaarup og H. Grosch.]

Efterskrift i dette særtrykk:

Med ovenstående biografier av brødrene von Langen som hovedkilde har jeg i „Tidsskrift for skogbruk“, 45. årg., Oslo 1937, s. 379—387, offentliggjort en artikkel om „Brødrene von Langen og deres virksomhet i Norge 1737—1747“. Til denne artikkel, som er utstyrt med et bilde av Johann Georg von Langen, slutter sig en utførlig litteraturfortegnelse i samme tidsskrifts 46. årg., Oslo 1938, s. 21—22. Av artikkelen med tilhørende litteraturfortegnelse er trykt 200 særtrykk.

Kristian Nissen.